

Állam és nemzet a rendszerváltás után

Gecse Géza: *Állam és nemzet a rendszerváltás után.*

A Magyar Rádióban elhangzott riportok és a Tölcsvay klubban tartott Határok nélkül vitaestek szerkesztett változata.

Kairosz-Logos Könyvkiadó, Budapest-Tóthfalu, 2002.
647 o.

Akadnak a megismerési módszerekkel foglalkozó társadalomkutatók között olyanok, akik az interjút csak korlátozott mértékben tartják a társadalom megismerése elfogadható eszközének. Pontosabban úgy vélik, hogy kevésbé tud objektív képet nyújtani, mint például egy statisztikai módszer, ezért csupán egyéni nézetek megismerésére alkalmas, általános társadalomkép kialakítására már nem. Való igaz, hogy az interjú szubjektívebb az egyéb megismerési módszereknél, hiszen elsősorban a megkérdezett bizonyos témáról vallott nézeteinek, álláspontjának megismerésére alkalmas. Ám éppen ezért végeredményben mégiscsak objektívnek tekinthető abban az értelemben, hogy olyan nézetet, álláspontot tükröz, amely a válasz mentén születik meg. Korántsem fogadható el az interjú teljesen szubjektív voltáról szóló nézet. Nem állítható, hogy az interjú társadalom-megismerési rendeltetése csupán erre a többé-kevésbé szubjektív aspektusra szorítkozna. A módszer megismerési „ereje” a kérdéstől is függ; attól, hogy miről kérdez az interjú készítője, kit kérdez és a kérdezett mennyire törekszik a tárgyilagosságra. Fontos körülmény az is, ami a bevezetőből kiderül, hogy tudniillik a riporter kárpátaljai születésű, ami a határon túli magyarság sorskérdéseivel kapcsolatos közös nevezőket firtató kérdéseinek így nemcsak szubjektív, hanem objektív nyomatókat is ad.

Gecse Géza kérdésfelvetései releváns, a tárgykört jól ismerő személyiségek válaszadó nézeteit kívánják feltárni. A múltra nézve nem a szokásos,

bevett, sablonos történelemszemléletet tükrözik, azokhoz szólnak, akiknek vonatkozó tapasztalatai rendkívüliek. Éppen a tapasztalati ismeretek, pontosabban a nem iskolaszerű, bevett, „hivatalos” történelemformáló és politikai döntéshordozók azok, akiknek nézetei a riportert érdeklik. Ők azok, akik alkalmassá teszik az interjút jelenünk jobb megismertetésére. Gecse kérdései nemcsak a régmúltra vonatkoznak, hanem a közelmúltra is, alanyai e korszaknak fontos cselekvő részesei, bizonyos helyzetekben fontos döntéseket hoztak, például a rendszerváltás idején. E döntések hátterében ott volt az ismeretelméleti és (történelmi) tapasztalati mérlegelés arról, hogy merre vigyen az út.

A könyv első része elsősorban interjúkból áll, beleértve az 1956 megítéléséről szóló fejezetet (172–183. o.), majd riportok következnek, a Tolcsvay klubban megtartott kerekasztal-beszélgetésekről, múltbéli és jelenlegi sorskérdésekről (195–611. o.). Témakörök: *Magyar zene határon innen és túl, A multimédia szerepe, A területi autonómia kérdése, A határon túli magyarok a hatalomban.* További kérdések: a román–magyar viszony, Trianon, Páris és Helsinki érvényessége, globalizáció a Kárpát-medencében, avagy a technika a magyar nemzeti közösségek szolgálatában, továbbá nemzetállamok és fasiszmusok Közép-Európában, a határon túli magyar nemzeti közösségek szerepe Magyarország külpolitikájában Trianontól napjainkig, új stratégiák a Kárpát-medence magyar közösségei számára a státustörvény fényében, a beneš-i dekrétumok, a rendszerváltás tegnap és ma stb. (195–599. o.).

A fő téma – a nemzet és az állam dilemmája –, melynek aspektusaival a szerző a kötetben kérdésfelvetések által foglalkozik, altémáiban, kérdéseiben releváns opciók mentén operacionalizált. Gecse arra ösztönzi az alanyokat, hogy lényegretörően, megoldásokat láttatva fogalmazzanak. Ilyen az 1848-as forradalommal kapcsolatos téma, amiről a szerző Dr. Habsburg Ottóval, a Páneurópai Unió elnökével beszélget. Ilyenek továbbá azok a témák is, amelyek a szomszédos államokkal való közelmúltbeli kapcsolatokról szólnak. A kilencvenes évek közepén feltett kérdésekre válaszolók úgy látják, hogy még mindig létezik a „kisantant szindróma”: a környező országok többé-kevésbé látható, érdekelven szinkronizált magyarelles, kisebbségüket időnként „túsznak” tekintő politikája. Másfelől a szerző interjú-alanyai azt a kérdést is megválaszolják, enyhített-e ezen és milyen nemű kompromisszumok árán az alapszerződés módszere? Nagyobb felelősséggel viseltetnek-e az utódállamok a kisebbségek iránt? Nyújtottak-e nekik (a határon túli magyar kisebbségi közösségeknek) az alapszerződésben foglalt jogosultságokból annyit, mint amennyit maguk is követeltek annakidején, amikor az

ő nemzetrészeik voltak kisebbségben? Milyen mechanizmusok szolgálják az alapszerződések megvalósításának kontrollját?

A kérdések az alapszerződések tartalmi jegyeit is firtatják. Van-e számonkérési lehetőség, ha a „másik oldal” (pl. Románia) egyoldalú, lábjegyzetes fenntartásos klauzulái kiüritik az alapszerződés normatartalmát? Vajon nem lett volna jobb, ha az alapszerződések nem hirtelenében, hanem hosszantartó tárgyalások eredményeként születtek születnek meg, mint Ausztria, még pontosabban Dél-Tirol ügyében? A nemzetközi bilaterális szerződési jog az egyoldalú fenntartások mentén sok kötelezettségvállalás alól feloldozáshoz vezet, ha az illető országok – az anyaország nevében – fenntartásaik által, alapvető (mind egyéni, mind kollektív) jogaikról „lemondatják” a kisebbségeket, úgymond a javukra megkötött szerződésben. A riporter kérdéseiből kiérezhető az a gondolat, hogy vajon „utólag”, más helyzetben számon kérhető-e az, amiről pillanatnyi kompromisszum érdekében egyszer lemondunk. Ami ma bilaterális egyezményi kör volt, holnap immár multilaterálissá válhat, és korántsem biztos, hogy a kisebbségek javára. Ugyanis ott van a lemondásként értelmezhető, fenntartásos klauzula, a másik fél kifejezett *reservatio mentalis*-a. Persze a kérdésekben és a válaszokban ott van az a hipotetikus elem, amely tartalmazhatja a jót, a rosszat és a reményt. Mindenesetre a megelőzés fontos eleme annak, hogy a bilaterális egyezmények ne fordulhassanak a visszajükra. A hosszabb tárgyalási folyamat semmiképpen sem befolyásolta volna Magyarország uniós csatlakozásának folyamatát.

Az alapszerződések létjogosultságával kapcsolatban megkérdezett Diószegi István diplomáciatörténész szkeptikus: „Én az alapszerződés szükségességét nem tudom belátni. Kuriozitás ez a nemzetközi kapcsolatok történetében, és éppen erre a szerencsétlen kelet-európai, közép-kelet-európai régióra jellemző. Ismereteim szerint Európa és a világ fejlettebb régióiban ilyen típusú szerződéseket sem korábban, sem napjainkban nem kötöttek. Egyetlen funkciójuk az országok közötti bizalomerosztás lehetne, de akár a román–magyar eset is mutatja, maga a szerződés előkészítése – éppen a vitatott pontok miatt – inkább a bizalmatlanság erősítésére szolgál.” Diószegi szerint Románia mesterien alkalmazta a valamit-valamiért elvét. Románia újkori politikájában egyidejűleg sohasem volt rossz viszonyban két szomszédal. Amikor Románia 1916-ban az Osztrák-Magyar Monarchiára támadt, ezzel segítségére volt az oroszoknak, és hozzájárult a franciák nyugat-európai tehermentesítéséhez, mivel a Mackensen-hadsereget a francia frontról kellett elvonni. Több mint három évtizeddel később, 1944-ben Románia kilátásba helyezte, hogy Németország és Magyarország ellen tizenöt hadosztállal fog

fellépni és ennek fejében nyújtotta be igényeit. Magyarország viszont a valamit-valamiért elvet a külpolitikában soha nem tartotta a magáénak. Terveesen azt gondolta, hogy a nagyhatalmak majd gesztusokat tesznek Magyarországnak, ha bizonyos mértékben az ő politikájukhoz igazodik.

Az alapszerződések kapcsán, Ukrajna esetét tekintve elfogadóbb nézeteket vall Jeszenszky Géza 1993-as nyilatkozatában: „Az a helyzet, hogy Ukrajnával nincs békeszerződésünk. Többek között azért kötöttünk olyan szerződést, melynek van egy területi klauzulája, amely határgaranciát ad a két országnak egymással szemben.” Ennek fejében Ukrajna tett bizonyos gesztusokat, megszületett például a nemzeti kisebbségekről szóló törvény is, akkor, amikor még Magyarország sem hozta meg erre vonatkozó törvényét.

A könyvben különböző nézetek olvashatók sorskérdéseinkről. Láttelelet kapunk a '90-es évek gondolkodásmódjáról, ezért ajánlható minden érdeklődő figyelmébe.

Szalma József